

Kállai Ernő, volt kisebbségi biztos, főiskolai tanár

A politika nem talált rajtam fogást

Az egri Eszterházy Károly Főiskola tanszékvezetője A cigányság a 20. század második felében címmel tartott előadást a Szacsavay Akadémián. Sólyom László köztársasági elnök felkérésére közel öt évig töltötte be a kisebbségi ombudsmani tisztséget. SZILÁGYI ALADÁR főleg tevékenységének erről az időszakáról kérdezte a társadalomkutatót.

Húsz éves koráig zongoraművészek készült. Netán egy zenészdinasztia ivadékaként kezdte a pályáját?

Édesapám részéről zenész család vagyunk. A famíliánk tagjai között volt klasszikus muzsikát művelő komolyzenész épp úgy, mint könnyűzenész. Én lettem az utolsó, „elkorcsosult” tagja ennek a dinasztiának. Valószínűleg nekem már kevesebb táalentum jutott, mint a felmenőimnek. Ugyan többször nekifutottam a Zeneakadémiának, de nem sikerült bejutnom. Zogoraművész ugyan nem lettem, de énektanári diplomával zártam le zenei tanulmányaimat. Tanítottam is pár évig éneket, zenét, zongorát, de utána elkanyarodott a pályám.

Következett a képzettségnek a „begyűjtése”, ha jól tudom, történelmet tanult, szociológiát, politológiát, újságírást is. Hogyan indult el ez a „lavina”?

Merő véletlen volt, hiszen én arra tettem fel az életemet, hogy zenész legyek. De amikor az nem sikerült, hirtelen nem tudtam, mit kezdjek magammal. Édesapám tanácsolta, hogy ne vesszen kárba mindaz, amit tanultam, legalább egy énektanári diplomát szerezzek. Igen ám, de nem lehetett csak külön énektanári szakra jelentkezni, össze kellett kötni egy másik szakkal. Ez lett a történelem. Ekkor kezdtem el megismerni, megszeretni a társadalomtudományi

tárgyakat. Először Egerben jártam a tanárképző főiskolára, ott szereztem történelem-ének szakos diplomát, majd elmentem Budapestre, az Eötvös Loránd Tudományegyetemre, és ott is elvégeztem a történelem szakot. Hogy közben ne unatkozzam, tanultam ezt-azt, szociológiát, politológiát, aztán jogásként végeztem. Az volt az utolsó, megfogadtam, most már ennyi elég...

Ha jól értem, a társadalmi-történeti vonatkozások mellett a történelem jogi dimenziói is felkeltették az érdeklődését?

Így van. Én magamat nagyképűen nem történésznek vagy szociológusnak mondom, hanem azt, hogy társadalomkutató vagyok. Ezeket a diszciplínákat eszköznek tekintem a társadalom alaposabb megismeréséhez.

Amit eddig felvázoltunk, szinte predestinálta arra, hogy 2007-ben kapjon egy levelet a köztársasági elnöki hivataltól. Sólyom László arra kérte fel, vállalja el a kisebbségi ombudsmani tisztséget.

Lehet, hogy szerénytelenül hangzik, de én lepődtem meg a legjobban. Végeztem a dolgomat, ismert kutató voltam a témában, de erre nem számítottam. Sólyom László nagyon megtisztelt ezzel a felkéréssel. Persze, vállaltam a megmérettetést, bár azt mondta, nem biztos, hogy az Országgyűlés meg fog választani. Valóban így is volt, az elnök nem minden ombudsman-jelöltjét választották meg annak idején, de örülök, hogy ebben részt vehettem, és sajnálom, hogy furcsán ért véget ez a történet...

Eleve voltak kevésbé biztató előjelek, amiatt, hogy Sólyom László elnöki hatáskörébe vonta a jelöléseket,

nem konzultált előzetesen a politikai pártokkal, sőt, a már létező kisebbségi önkormányzatokkal sem. Végül simán megszavazták a törvényhozában, de sok bizalmatlanság fogadta, nem?

Azt hiszem, azért választottak meg, mert a politika nem talált rajtam fogást. Én nem tartoztam egyik oldalhoz sem. Nekem az az alapvetem, hogy ha valaki társadalomkutatóként dolgozik, akkor tartson egyenlő távolságot minden politikai oldaltól. Nem a mi feladatunk a politika csinálása. S mivel ilyen módon nem találtak rajtam fogást, valószínű, hogy így választottak meg. Persze, volt bizalmatlanság, főleg az újdonságom miatti idegenkedés, hogy mit csináltam eddig, miért pont engem jelöltek. Annak idején komoly egyeztetési folyamat előzte meg az ilyen jelöléseket. A pártokat körbe kellett ugrálnia minden jelöltnek, hogy megismerjék. A mi esetünkben ez elmaradt. Nyilván, meg kellett küzdenem az elismertetésemért, sok munkával lehetett kiharcolni ezt a fajta tekintélyt, amit azt hiszem, a végén sikerült elérnem.

Mik a kisebbségi ombudsman fő feladatai, a hatásköre, milyen eszközökkel tud élni a tevékenysége során?

Erről csak múlt időben tudok beszélni... Ha nagyon le akarom egyszerűsíteni, két fő feladata volt. Az egyik az, hogy a hozzá érkező egyéni panaszokat megvizsgálja, és eldöntse, történt-e valamilyen kisebbségi jogsértés, és voltak a nagy, átfogó ügyek. Vagy a tapasztalt társadalmi jelenségek vagy a saját tudása alapján indított az ember vizsgálót, például arról, milyen állapotban van Magyarországon a kisebbségi oktatás. Az ombudsman munkatársai segítségével bárhol vizsgálatot

Amikor olyat mondtam, ami a jobb-oldalnak tetszett, akkor a baloldal prüszkölt, és fordítva, ha olyat mondtam, ami a bal-oldalnak, akkor a jobb

folytathatott. Egy-két olyan szerv kivételével, amelyeknek a működését nem lehetett ellenőriznie, ilyen volt az Országgyűlés vagy a köztársasági elnök. A kisebbségi biztos úgynevezett „puha jogosítványokkal” rendelkezett, ajánlásokat tehetett, amelyekben megfogalmazhatta, hogy szerinte milyen kisebbségi jogok sérültek. Ezt a politikai döntéshozóknak „illet” figyelembe venniük, ha nem tették, akkor a nyilvánosság volt eszköze az ombudsmannak. A nyilvánossághoz fordulhatott, és elmondhatta, hogy ez meg ez az önkormányzat vagy ez meg ez a vezető ilyen és ilyen módon sérti az egyéni vagy a közösségi kisebbségi jogokat.

Mennyire politizálódott át mind ez, a meg-megújuló adok-kapok, a két székértábor közötti csatározások közepette mennyire igyekeztek adott esetben a maguk javára, illetve az ellenfél ellenébe fordítani?

Mondok egy furcsa dolgot: Magyarországon elképzelhetetlen, szinte hihetetlen, hogy valaki független, neutrális pozícióban legyen. Ezt nehezen akarták elhinni és elfogadni a politikusok. Mondjuk, egy parlamenti meghallgatás, ahol nekem kellett beszámolnom a munkámról, az leginkább arról szólt, hogy megpróbálták kiugratni a nyulat a bokorból, hogy én a jobboldalhoz vagy a baloldalhoz húzok? Nem értették, hogy én nem tartozom sehova. Amikor olyat mondtam, ami a jobboldalnak tetszett, akkor a baloldal prűszkölt, és fordítva, ha olyat mondtam, ami a baloldalnak, akkor a jobb. Én nem az ő kegyeiket keresve fejttem ki a véleményemet, hanem megpróbáltam tényszerűen eljárni. Ez nem tetszett, sőt, sokak szerint éppen az jelentette ennek a pozíciónak a végét, hogy én nem próbáltam a személyes helyzetemet stabilizálni – hogy finoman fogalmazzak.

Rábukkantam egy felvételre, amelyik az ön egyik országgyűlési fel szólalását rögzítette. Akkoriban történt a tatárszentgyörgyi gyilkosság, amelynek egy 28 éves roma férfi és az öt éves kislánya esett áldozatul. Ott állt Kállai Ernő magányosan a szónoki emelvényen, mondta a magáét,

Az jelentette ennek az ombudsmani pozíciónak a végét, hogy én nem próbáltam a személyes helyzetemet stabilizálni – hogy finoman fogalmazzak

Hiba-igazítás

Múlt heti számunkban **Dr. Paksa Rudolf** történész interjút egy sajnálatos képcsere folytán nem Szilágyi Aladár beszélgetőtársának portréjával illusztráltuk. A hibáért ezúton is kérjük az érintettek elnézését.

miközben a kamera egyszer-kétszer a terem felé fordult. Minden oldalon szinte üres volt a Ház... Ez a közöny jele volt az adott pillanatban?

Ez egy összetett pillanat volt egyébként, mivel én áttörtem annak a korlátját, hogy az ombudsman napirend előtt felszólalhasson a parlamentben. Azelőtt soha nem történt meg, azóta sem. – Egyrészt egy fontos jogtörténeti pillanat volt, másrészt valóban érdektelenség fogadta. A magyar politikai elit akkor sem, azóta sem nézett igazán szembe ezzel a tragédiasorozattal. Megpróbálták magukat távol tartani az efféle témáktól, hogy ne kelljen foglalkozniuk velük. Pedig sok politikai-társadalmi összefüggése volt ennek a gyilkosságsorozatnak, talán sok minden fog kiderülni 50-60 év múlva, amikor feloldják az anyagok titkosítását.

Ez a feladatör nem csak abból állt, hogy ön és a munkatársai ott ültek egy nagy házban, és várták, hogy betévedjen valaki. Sőt, a tevékenységi idejük nagy része országjárással telt el. Ezek beütemezett látogatások voltak vagy inkább tüzet oltani mentek valahová?

Igen, voltak tűzoltó jellegű kiszállásaink is, amikor olyan súlyos problémák adódtak, amiket munkatársaimmal karöltve kellett kezelünk, és voltak előre tervezett országjárásaink is. Néhány év alatt jó 200 ezer kilométert autóztam, csak Magyarországon. Eleve nem volt sok munkatársam, húszan voltunk. Egy-egy megye volt kijelölve, egy hétre vagy néhány napra. Felosztottuk a településeket, ahol a legtöbb kisebbségi élt, beszélgetéseket tartottunk, panasznapot, előadásokat, találkoztam a helyi vezetőkkel, megyei vezetőkkel, mindenkivel, akit be lehetett zsúfolni néhány napba.

S minderről évente készült egy-egy jelentés?

Így van, minden évben önálló beszámolót kellett benyújtanom a parlamentbe, az gyakorlatilag egy könyvet jelentett. Az egyéni, a csoportos panaszok, az országjárás

tapasztalatai, a nagy, átfogó vizsgálatok. Például az oktatás helyzetének a vizsgálata azt jelentette, hogy hónapokon keresztül munkatársaimmal együtt elmentünk, mondjuk, száz olyan iskolába, ahol kisebbségi oktatás folyt. Interjúkat készítettünk, felméréseket, feldolgoztuk. Ezeknek a tapasztalatait minden évben egy könyvben összegeztük, s azt benyújtottuk a parlamentbe. És a törvényhozás – legalábbis eleinte – minden évben megtárgyalta, előbb bizottságokban, aztán plenáris üléseken.

A kisebbségi problémák ezt megelőzően sem voltak ismeretlenek az ön számára. De az, hogy országszerte, bizonyos régiókban milyen mértékű a mélyszegénység, az talán önt is meglepte, nem?

Mivel társadalomkutatóként dolgoztam előtte is, nagyon nem lepődtem meg rajta, viszont sikerült megdöbbenem a politikai elitet. Mert a fővárosból nézve szinte hihetetlen, hogy valóban ekkora mértékű a szegénység és az elkeseredettség. Sokszor el sem akarták hinni, hogy így van ez. De hát oda kell menni, és meg kell nézni. Nagyon örülök annak, hogy rá tudtuk venni Sólyom Lászlót, látogasson meg roma közösségeket is. Neki is voltak országjáró körútjai, ő a nemzeti parkokat látogatta sorra. Sikerült meggyőznünk arról, hogy beiktassa a programjába egy-egy szegényebb, akár roma közösség meglátogatását is. Ilyenkor sokszor meghívott engem, s ez igen megtisztelő volt számomra. Viszont nagy fejfájást okoztunk a protokolloknak, mert... volt olyan sajtótájékoztató, amit ketten tartottunk a köztársasági elnök úrral. Az igencsak felháborodást váltott ki, hogy én odaállok az államfő mellé, miközben nem vagyok a rangjához illő beosztásban. Sólyom László nagyságát jelezte, hogy ő ezt vállalta. Együtt voltunk például a pécsi Gandhi gimnáziumban, Magyarország, illetve Európa első, roma fiatalokat képző, érettségiztető tanintézményében. Gondolom, ő sem bánta meg, számára is komoly tapasztalatokkal járt.

2011-ben döntöttek az ombudsmani intézmény átszervezéséről. Ön-

sokan tudnák megmondani: ki az, aki most kisebbségi ügyekkel foglalkozik Magyarországon.

Térjünk még vissza a kulturális autonómia működtetésére hivatott kisebbségi önkormányzatokra. Nem volt egyszerű azok számára, akik ezt elkezdték, egyrészt nem igazán tudták, mit is tehetnek, mit is akarnak, mit nem, másrészt eltérő személyi ambíciók, csoportok közötti torzsalkodások lépten-nyomon felbukkantak.

Igen, volt itt minden. Furcsa egy társaság, kétségtelenül... Vannak, akik őszintén, valóban sokat akarnak dolgozni azért, hogy a saját közösségük megőrizze az identitását. Magyarországon, bár a jogszabályok biztosítanak lehetőségeket a kisebbségi közösségek, egyének identitásának a megőrzésére, gyakorlatilag ez kevéssé működik. Mondjuk, ha valaki netán örmény nyelven akarna ügyet intézni, de akár németül, szlovákul, bármilyen más nyelven, az nem működik. Emiatt nagyon szűk körre szorult vissza az identitásérzésnek a lehetősége, és rendkívül gyors az asszimiláció. A kisebbségi vezetők majdhogynem elszakadtak a közösségüktől. Nyilván, a közösségért tevékenykednek, mert mi más legitimálná őket, de szerintem elég alacsony a legitimációja ennek a dolognak. Kezd egy kicsit kiüresedni ez a fajta lehetőség. A romák esetében pedig lassan teljesen károsá vált a kisebbségi önkormányzati rendszer.

nek 2012-vel zárult volna le a teljes tisztségi megbízatása, a 2011-es leépítést követően még 2013 nyaráig helyettesként működött. Ez a „segédi státus” mennyire nyirbálta meg a kisebbségi ombudsman addigi hatáskörét?

Teljesen megszűntette az önálló hatáskört, elvették az összes munkatársamat, egy kicsike titkárságom maradt mindössze. De dolgoztam tovább, és elég örült módon próbáltam azt folytatni, amit előtte, csak három emberrel. Afféle kezdeményező, meg javaslattevő jogosítványaim voltak, de az új főnököt nem érdekelte. Egyetlen javaslatot se fogadott el, egyetlen kérésemet, indítványo-

mat sem támogatta. Ennek ellenére próbáltam küzdeni, a kisebbségi közösségek helyzetét bemutatni. Külön kötetet írtam róla, ezért is maradtam még igazából, különben komolyan fontolgattam, hogy leköszönök és elmegyek. De nagyon érdekelt, mi lesz ezzel az intézményrendszerrel, mert a politika váltig állította, hogy nem fog változni semmi, csak másképp fogják hívni ezt a tisztséget. Én meg nem hittem, hogy így lesz. Mondták, tapasztaljam meg, s úgy döntöttem, ezt az évet még rászánom, meg is írtam ennek a tapasztalatait. Ez volt az utolsó jelentésem, *Az elsüllyesztett hajó roncsairól* című szerény kis kötet. Hát semmi nem az lett, ami volt előtte. Amióta eljöttem, talán nem

Kállai Ernő
társadalomkutató

Nagyon szűk körre szorult vissza az identitásérzésnek a lehetősége, és rendkívül gyors az asszimiláció

A gyűlöletbeszéd ellen ombudsmanként hogyan tudott fellépni?

A nyilvánosság erejével. A gyűlöletbeszéd egy olyan sajátos jogterület, amely két fontos alapjog metszetében található: egyrészt a szólásszabadság – amelyik mindenkiket megillet –, másrészt az emberi méltóság védelme. Nehéz elhatárolni ezt a két területet, hogy mikor sértik meg az emberi méltóságot, és mikor a szabad véleménynyilvánítás jogát. Igazából itt nem is a jognak kellene beavatkoznia, hanem az egészségesen működő társadalomnak kellene kivetnie magából a gyűlöletbeszédet, de ez még várat magára...